

**แบบแผนการผลิต-การตลาดหัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้:
ที่เห็นและเป็นอยู่**

**Production & Marketing Patterns in Southern Thai
Handicrafts: the Present Situation**

วรรณภา ประยูกวังค์¹ อัมพร ศรีประสิทธิ์² และ วิชัย นภาพงศ์³

Wanna Prayukvong Amporn Sornprasith and Wichai Napaphong

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอแบบแผนการผลิต-การตลาดหัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้ และ
ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อผลประกอบการของการทำหัตถกรรมพื้นบ้าน โดยใช้ข้อมูลจาก
โครงการวิจัยเรื่อง การออกแบบและพัฒนาฐานข้อมูลการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นเพื่อการ
บริหารภาคใต้ เฉพาะส่วนข้อมูลภูมิปัญญาประเภทหัตถกรรม จำนวน 149 ตัวอย่าง

ผลการศึกษาพบว่าหัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้โดยส่วนใหญ่ มีระดับภูมิปัญญา
ในระดับประยุกต์ คือ เป็นการรับเอากำเนิดการผลิตดังกล่าวมาจากภายนอกหมู่บ้าน ไม่มี
การทำหัตถกรรมในรุ่นพ่อแม่ รูปแบบการประกอบการเป็นรูปแบบกลุ่ม มีจำนวนแรงงาน
น้อยกว่า 20 คน ทำหัตถกรรมที่บ้านของตนเองหรือของสมาชิก ใช้วัสดุหลักที่ทำได้ในภาค
ใต้ ใช้แหล่งเงินทุนมากกว่า 1 แหล่ง เน้นกลุ่มเป้าหมายลูกค้าในชุมชนท้องถิ่นเป็นหลัก มี
การขายทั้งปลีกและส่ง มีวิธีการแสวงหาตลาดหลายวิธี และมีการพัฒนารูปแบบเดิมให้ดีขึ้น
กว่าในอดีต

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

²ผู้อำนวยการโครงการจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม และอาจารย์ประจำคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

³ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

หัตถกรรมโดยส่วนใหญ่เป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้รับรางวัล และมีมูลค่าผลิตภัณฑ์
ที่ผลิตได้ใน 1 ปี น้อยกว่า 200,000 บาท ปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ รูปแบบการประกอบการและ
แหล่งที่มาของวัสดุหลักอยู่ในท้องถิ่นภาคใต้กับรางวัลที่ได้รับ มีความสัมพันธ์กันในทางบวก

ส่วนปัจจัยคือกรรมวิธีการทำที่พึ่งตนเองหรือการสืบทอดจากบรรพบุรุษกับมูลค่า
ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตได้ใน 1 ปี มีความสัมพันธ์กันในทางบวก ในขณะที่แหล่งที่มาของวัสดุหลัก
อยู่ในท้องถิ่นภาคใต้กับมูลค่าผลิตภัณฑ์ที่ผลิตได้ใน 1 ปี มีความสัมพันธ์กันในทางลบ

Abstract

The objective of this study was to identify production and marketing patterns for Southern Thai handicrafts and determine the factors which affected the results and success of handicraft enterprises. One hundred forty nine sample enterprises were studied, selected from a database on local and community organisations in Southern Thailand and the use of local wisdom in handicraft.

The results showed that most of the handicrafts produced were based on knowledge introduced from outside the village, and had not been produced there in the previous generation. Typically a group of with less than 20 members was formed and produced goods at home. Principal raw materials were those available in Southern Thailand. Investment funds came from more than one source. The major target group of customers was local people, but products were also sold through both retail and wholesale outlets. More than one marketing channel was used to contact new customers. Experience was used to improve product design.

Most of the handicrafts produced had received awards, although the value of products was less than 200,000 baht per year. Factors affecting the receiving of awards were the enterprise pattern and the source of raw material. Factors affecting the value of products was indigenous knowledge, while sources of principal raw materials had a negative influence on success.

บทนำ

หัตถกรรม คือ งานที่ใช้ฝีมือในการดัดแปลงวัตถุดิบที่มีอยู่ตามธรรมชาติ มาเป็นเครื่องมือ เครื่องใช้ไม้สอยที่ใช้ในชีวิตประจำวัน หรือ ในโอกาสพิเศษต่าง ๆ ของครอบครัวหรือสังคม (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย 2542: 8557) คุณค่าของหัตถกรรมที่อยู่ในชุมชนหรือหมู่บ้าน หรือ "หัตถกรรมพื้นบ้าน" ในอดีต ไม่ได้มีอยู่เฉพาะการใช้สอยในวิถีชีวิตประจำวันเท่านั้น ยังมีคุณค่าในด้านศิลปะที่มีความสวยงาม สะท้อนถึงความสามารถและฝีมือของผู้ทำ สร้างชื่อเสียงให้กับครอบครัวและหมู่บ้าน เป็นหัตถกรรมประจำตระกูลและชุมชน เป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันในครอบครัวและชุมชนหลายช่วงอายุและสะท้อนเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนนั้น

ความมีคุณค่าทางศิลปะทำให้ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมแต่ละชิ้นเป็นสิ่งสูงค่า บ่งบอกถึงฐานะความเป็นอยู่ของผู้ใช้ เช่น กริช (อาวุธที่คล้ายมีด) ในท้องถิ่นภาคใต้ตอนล่าง จะมีลวดลายที่บริเวณด้ามกริชที่สวยงามวิจิตรบรรจงแตกต่างกันไปตามฐานะของเจ้าของ หรือ เป็นผลิตภัณฑ์ที่นำไปถวายแต่พระสงฆ์ในพิธีงานศพ เช่น การใช้ผ้าทอมือในหมู่บ้านนาหมื่นศรี จังหวัดตรัง หรือ "ผ้าทอนาหมื่นศรี" ในพิธีงานศพ เรียกว่า "ผ้าพานช้าง" หรือ ผ้าโลงศพ นอกจากนี้เมื่อรวมกับการใช้วัตถุดิบที่มีราคาสูง เช่น ทองคำหรือดินทอง ก็ทำให้ผ้าทอพื้นบ้านภาคใต้ของเมืองนครศรีธรรมราชในอดีต "ผ้ายกเมืองนคร" กลายเป็นบรรณาการสูงค่าที่ส่งไปยังเมืองหลวง (ดูรายละเอียดเพิ่มเติม ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้)

เมื่อมีการพัฒนาประเทศไทยให้มีความทันสมัยเทียบเคียงกับประเทศที่พัฒนาแล้ว ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อการทำหัตถกรรมพื้นบ้าน อันเนื่องมาจากการมีเครื่องมือ เครื่องใช้ที่มาจากโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาทดแทน ซึ่งหาซื้อได้สะดวกและรวดเร็วกว่าหัตถกรรมที่ต้องใช้ระยะเวลาในการทำที่นานกว่า ทำให้หัตถกรรมโดยส่วนใหญ่สูญหายไปจากหมู่บ้านในชนบทของไทย

แต่บางหมู่บ้านในชนบทของประเทศไทยก็ยังคงมีการสืบสานการทำหัตถกรรมพื้นบ้าน อันเนื่องจากการรักษามรดกทางวัฒนธรรมของบรรพบุรุษ ในเรื่องความมีชื่อเสียงของหัตถกรรม กอปรกับความมีใจรักในงานศิลปะ ทำให้คนในครอบครัว ในรุ่นปัจจุบันบางครอบครัวยังรักษาและสืบทอดการทำหัตถกรรมของบรรพบุรุษ

เอาไว้ และพัฒนาดัดแปลงให้เหมาะสมกับยุคสมัยและสามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัว เช่น งานแกะสลักหนังตะลุงก็พัฒนาเป็นภาพแกะสลักหนังใช้เป็นของตกแต่งบ้าน เป็นต้น แต่คุณค่าด้านศิลปะหรือความมีชื่อเสียงของหัตถกรรมดังกล่าวในปัจจุบันก็อยู่ในแวดวงที่จำกัดอยู่ในบุคคลที่สนใจและมีใจรักเท่านั้น อันเนื่องมาจากสภาพสังคมและวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป

นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมให้มีการทำหัตถกรรมจากหน่วยงานภายนอก เช่น โครงการศิลปาชีพในพระบรมราชินูปถัมภ์ของสมเด็จพระบรมราชินีนาถ และจากศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม เป็นต้น เพื่อเป็นรายได้เสริมในเวลาว่างจากการทำเกษตรและชะลอการอพยพแรงงานเข้าสู่เมืองใหญ่ของคนในชนบท ทำให้เกิดหัตถกรรมในหมู่บ้านต่าง ๆ ขึ้นมากมาย โดยส่วนใหญ่เป็นหัตถกรรมที่ไม่ได้อยู่บนฐานวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่น เช่น การส่งเสริมให้คนในภาคใต้ทอผ้ามัดหมี่ซึ่งเป็นหัตถกรรมของภาคอีสาน การส่งเสริมทำผ้าบาติก เป็นต้น

หัตถกรรมพื้นบ้านที่ผ่านมามีได้รับการพัฒนาส่งเสริมปรับปรุงรูปแบบและคุณภาพให้เหมาะสมกับการใช้งานในปัจจุบัน รวมถึงการพัฒนาเทคโนโลยีหรือเครื่องทุ่นแรงต่าง ๆ ตลอดจนการใช้วัตถุดิบที่หาซื้อได้ง่ายในท้องตลาด เช่น เส้นไหมเทียมจากโรงงาน นอกจากนี้ยังพัฒนายกระดับขนาดการผลิตหัตถกรรมสู่การผลิตในเชิงอุตสาหกรรม หรือ "หัตถอุตสาหกรรม" เพื่อตอบสนองความต้องการในระดับประเทศและการส่งออกต่างประเทศ

เมื่อรัฐบาลในยุคปัจจุบันได้ริเริ่มโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ "นตผ." (One Tambon One Product - "OTOP") และกำหนดให้เป็นแผนยุทธศาสตร์สำคัญในการแก้ปัญหาความยากจนให้กับคนในชนบท เพื่อเป็นแหล่งรายได้เสริมให้กับคนในภาคเกษตรได้อย่างแท้จริง และเน้นให้ชุมชนใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น พัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์ และสร้างเป็นจุดขายของตนเอง โดยให้กรมพัฒนาชุมชนทำการคัดเลือกผลิตภัณฑ์เด่นตามแนวทางที่กำหนดไว้ในแต่ละตำบล และส่งเสริมผลิตภัณฑ์ทั้งในด้านการตลาด และการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

โดยส่วนใหญ่หัตถกรรมพื้นบ้านในตำบลต่าง ๆ จะได้รับการคัดเลือกเป็นผลิตภัณฑ์ นตผ. เนื่องจากเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่แล้วและสอดคล้องกับแนวคิดของ

โครงการ คือเป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นคือเป็นความสามารถและทักษะของคนในท้องถิ่นโดยตรง แม้ว่าการเรียนรู้การทำผลิตภัณฑ์อาจเกิดขึ้นโดยการส่งเสริมจากคนภายนอกชุมชน เมื่อมีการคัดเลือกผลิตภัณฑ์ นตผ. เด่นในระดับภาคใต้ในปี 2546 ที่ผ่านมา จึงมีหัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้จำนวนกว่า 500 ผลิตภัณฑ์จากทุกจังหวัดในภาคใต้หรือกว่าร้อยละ 70 ของผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการคัดเลือกทั้งหมด โดยอยู่ใน 3 ประเภทผลิตภัณฑ์ คือ 1) ผ้า เครื่องแต่งกาย 2) เครื่องใช้-เครื่องประดับตกแต่ง 3) ศิลปะประดิษฐ์ และของที่ระลึก

ผลของการประชาสัมพันธ์และการดำเนินโครงการ นตผ. ก่อให้เกิดกระแสความนิยมในผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นอย่างมากภายในสังคมไทย ส่งผลให้ผู้ทำผลิตภัณฑ์มีรายได้เพิ่มขึ้นในภาพรวมของประเทศ ดังนั้นการศึกษาแบบแผนการผลิต-จำหน่ายหัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้ว่าในปัจจุบันเป็นอยู่อย่างไร การกระจายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในหมู่ผู้ทำผลิตภัณฑ์เป็นอย่างไร ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อผลประกอบการของผู้ทำผลิตภัณฑ์คืออะไร เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้ ทั้งในส่วนของการพัฒนาผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจที่เพิ่มมากขึ้น และผลประโยชน์ด้านอื่น ๆ ทั้งในส่วนของคุณค่าทางศิลปะ และทักษะความสามารถของผู้ทำผลิตภัณฑ์ ตลอดจนความภาคภูมิใจของผู้ทำและผู้ใช้ผลิตภัณฑ์ รวมถึงการส่งผลต่อเนื่องให้ครอบครัวของผู้ทำเกิดความอบอุ่นมั่นคงในครอบครัว และสร้างความเข้มแข็งในชุมชน นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาแบบแผนการผลิต-การตลาดหัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้
2. เพื่อศึกษาผลประกอบการของการทำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อผลประกอบการดังกล่าว

การสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวกับหัตถกรรมในภาพรวมส่วนใหญ่เป็นการศึกษาบทบาทของหัตถกรรมในการก่อให้เกิดรายได้หรือเศรษฐกิจเป็นสำคัญ และเป็นการสร้าง

งานให้กับคนในชนบทและชลอการอพยพเข้าสู่เมืองหลวงเพื่อลดปัญหาทางสังคมที่จะเกิดขึ้น เช่น งานวิจัยของทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์, ไชยวัฒน์ รุ่งเรืองศรี, สมหมาย เปรมจิตต์ (2528) ศึกษาบทบาทเศรษฐกิจและสังคมของอุตสาหกรรมภาคหัตถกรรมในประเทศไทย ในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือเอกสารวิชาการของฝ่ายวิชาการ ธนาคารกสิกรไทย (2529) ทำการรวบรวมวิวัฒนาการหัตถกรรมไทย ทั้งในเรื่องโครงสร้างการผลิต การตลาด และการส่งเสริมจากภาครัฐ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยของ Eric Cohen (2000) ทำการสังเคราะห์งานวิจัยของเขาเองในเรื่องรูปแบบศิลปะที่เปลี่ยนแปลงไปในหัตถกรรมเชิงพาณิชย์ในภาคเหนือ โดยเน้นการศึกษาหัตถกรรมของชาวเขาและหัตถกรรมของคนพื้นราบพบว่าความพยายามในการนำหัตถกรรมพื้นบ้านมาสร้างรายได้หรือทำเป็นเชิงพาณิชย์ก่อให้เกิดผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ ลีลน โดยอาจจะลดคุณค่าทางศิลปะ ความหมายทางวัฒนธรรมดั้งเดิม การเพิ่มปริมาณผลิตภัณฑ์เพื่อรองรับการสั่งซื้อจำนวนมาก ด้วยการส่งเสริมให้ชุมชนต่าง ๆ ทำผลิตภัณฑ์เดียวกันอาจก่อให้เกิดการรับเอาวัฒนธรรมถิ่นอื่น ๆ โดยไม่เข้าใจความหมายและคุณค่าที่อยู่ในตัวผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้การกระจายผลประโยชน์ระหว่างผู้ทำผลิตภัณฑ์หรือศิลปิน พ่อค้าคนกลาง และเจ้าของร้านขายผลิตภัณฑ์ กลับมีลักษณะกระจุกตัวอยู่ที่พ่อค้าคนกลางและเจ้าของร้านขายผลิตภัณฑ์มากกว่าผู้ทำผลิตภัณฑ์

ในส่วนของภาพรวมหัตถกรรมภาคอีสานนั้น พิสิฐ บุญไชย (2531: บทคัดย่อ) ศึกษาหัตถกรรมพื้นบ้านทุกประเภทพบว่า ในหมู่บ้านหนึ่ง ๆ จะมีช่างหัตถกรรมแตกต่างกันไป เป็นหัตถกรรมประจำตระกูล มีการถ่ายทอดวิธีทำต่อไปยังลูกหลาน และกลายเป็นหัตถกรรมประจำหมู่บ้าน การทำหัตถกรรมพื้นบ้านดั้งเดิมจะผลิตเพื่อขายหรือแลกเปลี่ยนสินค้าเพื่อการยังชีพ แต่ปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นการผลิตเพื่อการขาย สร้างฐานะทางเศรษฐกิจ ความร่ำรวยแก่ครอบครัว โดยได้นำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ในการผลิตและพัฒนาการผลิตเป็นอุตสาหกรรมการผลิตในครัวเรือน มีการจ้างงาน การแบ่งกันทำงานจนกลายเป็นธุรกิจการค้าของหมู่บ้าน ปัจจุบันยังมีหัตถกรรมพื้นบ้านบางประเภทที่ยังรักษาพิธีกรรมและความเชื่อดั้งเดิมไว้อยู่

ส่วนภาพรวมหัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้นั้นได้มีการรวบรวมข้อมูลในอดีตไว้ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ (2542) แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาการทำหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ ที่มีอยู่ในภาคใต้ โดยใช้วัสดุที่มีอยู่เฉพาะในภาคใต้ เช่น กระจูด ลิ้นฟ้า หรือ เตย เป็นต้น

กรอบแนวคิดในการศึกษาและวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

แบบแผนการผลิต-การตลาดหัตถกรรมในการศึกษานี้ ครอบคลุมตั้งแต่ภูมิปัญญาในการทำหัตถกรรม รูปแบบการประกอบการ จำนวนแรงงานที่ใช้ สถานที่ผลิต วัสดุหลักที่ใช้ แหล่งเงินทุน และกลุ่มลูกค้า ผู้ใช้ ตลอดจนวิธีแสวงหาการตลาด และการประชาสัมพันธ์ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา แจกแจงความถี่และร้อยละโดยเปรียบเทียบระหว่างหัตถกรรมแต่ละประเภทและภาพรวมของหัตถกรรมทั้งหมด

ผลประกอบการของการทำผลิตภัณฑ์ในการศึกษานี้ ประกอบด้วยตัวแปร 2 ตัวแปร คือ รางวัล และ ผลผลิต มีรายละเอียดของตัวแปรดังนี้

- "รางวัล" เป็นตัวแปรเชิงคุณภาพวัดค่าแบบจัดอันดับ คือ การได้รับรางวัลในระดับต่าง ๆ จากสูงสุดคือ ระดับนานาชาติ มีค่าเท่ากับ 4 รองลงมา คือ ระดับประเทศ มีค่าเท่ากับ 3 ระดับภาค มีค่าเท่ากับ 2 ระดับจังหวัด มีค่าเท่ากับ 1 จนถึงการไม่ได้รับรางวัล มีค่าเท่ากับ 0

- "ผลผลิต" เป็นตัวแปรเชิงปริมาณ คือ มูลค่าผลิตภัณฑ์ที่ผลิตได้ใน 1 ปี ที่ผ่านมามีหน่วยเป็น บาทต่อปี

ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อผลประกอบการ ประกอบด้วยตัวแปรดังนี้

- "พ่อ-แม่" เป็นตัวแปรเชิงคุณภาพหรือตัวแปรหุ่น คือ การทำหัตถกรรมในรุ่นพ่อ-แม่ หากเป็นหัตถกรรมที่ทำในรุ่นพ่อ-แม่ มีค่าเท่ากับ 1 และ ถ้าไม่มีการทำ มีค่าเท่ากับ 0

- "จำนวนปี" เป็นตัวแปรเชิงปริมาณ คือ จำนวนปีที่ทำการผลิตในสถานะของผู้ประกอบการในปัจจุบัน

- "ที่มา" เป็นตัวแปรเชิงคุณภาพหรือตัวแปรหุ่น คือ ที่มาของเทคโนโลยีหรือกรรมวิธีการทำหัตถกรรมแบบพึ่งตนเอง หากเป็นหัตถกรรมที่สืบทอดมาจาก

บรรพบุรุษของตนเองหรือคิดค้นด้วยตนเอง มีค่าเท่ากับ 1 และถ้าเป็นการถ่ายทอดจากภายนอก มีค่าเป็น 0

- "การเรียนรู้" เป็นตัวแปรเชิงปริมาณ คือ จำนวนครั้งที่ได้รับการเรียนรู้เพิ่มเติมจากหน่วยงานภายนอกทั้งในรูปแบบ การไปดูงาน หรือ การอบรม ของผู้ประกอบการทำหัตถกรรม

- "แรงงาน" เป็นตัวแปรเชิงปริมาณ คือ จำนวนแรงงานที่ใช้ในการผลิตในปีที่ผ่านมา มีหน่วยเป็นคน

- "รูปแบบ" เป็นตัวแปรเชิงคุณภาพวัดค่าแบบจัดอันดับ คือ รูปแบบการประกอบการในปัจจุบัน หากเป็นกลุ่มชาวบ้าน/สหกรณ์ (จดทะเบียน) มีค่าเท่ากับ 4 เป็นกลุ่มชาวบ้านไม่จดทะเบียนกลุ่ม มีค่าเท่ากับ 3 เป็นธุรกิจรายย่อย (SME) มีค่าเท่ากับ 2 และ เป็นผู้ประกอบการอิสระไม่จดทะเบียนการค้า มีค่าเท่ากับ 1

- "สถานที่" เป็นตัวแปรเชิงคุณภาพวัดค่าแบบจัดอันดับ คือ สถานที่ผลิต หากผลิตที่โรงเรียนของกลุ่มหรือผู้ประกอบการ มีค่าเท่ากับ 3 หากผลิตทั้งที่บ้านและโรงเรียนของกลุ่ม มีค่าเท่ากับ 2 และผลิตที่บ้านของสมาชิก มีค่าเท่ากับ 1

- "เงินทุน" เป็นตัวแปรเชิงคุณภาพวัดค่าแบบจัดอันดับ คือ แหล่งเงินทุน หากเป็นเงินทุนของตนเองหรือของสมาชิกเท่านั้นมีค่าเท่ากับ 5 ถ้ามีการใช้เงินทุนของตนเองร่วมกับการกู้เงินจากแหล่งต่าง ๆ มีค่าเท่ากับ 4 หากใช้ทั้งเงินกู้และเงินสนับสนุนจากภาครัฐ มีค่าเท่ากับ 3 หากเป็นเงินสนับสนุนจากภาครัฐเท่านั้นมีค่าเท่ากับ 2 และ เป็นเงินกู้ มีค่าเท่ากับ 1

- "วัสดุ" เป็นตัวแปรเชิงคุณภาพหรือตัวแปรหุ่น คือ แหล่งที่มาของวัสดุหลักที่ใช้ในการทำหัตถกรรมหรือสิ่งที่เห็นได้ในตัวผลิตภัณฑ์ เช่น วัสดุหลักของผ้าทอคือด้าย วัสดุหลักของจักสานคือเส้นใยที่นำมาใช้สาน เป็นต้น หากสามารถหาวัสดุดังกล่าวได้ในท้องถิ่นภาคใต้ มีค่าเท่ากับ 1 และ หากหาไม่ได้ มีค่าเท่ากับ 0

- "ปัญหา" เป็นตัวแปรเชิงปริมาณ คือ จำนวนปัญหาในการทำผลิตภัณฑ์ทั้งในเรื่องเงินสดหมุนเวียน ทุน แรงงาน วัตถุดิบ เทคโนโลยี การตลาด การพัฒนา รูปแบบ และ อื่น ๆ

- "ร้อยละขายส่ง" เป็นตัวแปรเชิงปริมาณ คือ สัดส่วน (ร้อยละ) ของการขายส่งต่อการขายปลีกของหัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้

ลูกค่าใหม่" เป็นตัวแปรเชิงปริมาณ คือ จำนวนวิธีการแสวงหาตลาดหรือ
ลูกค่าใหม่

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน หรือ "สหสัมพันธ์" ระหว่างตัวแปร
ผลประกอบการและปัจจัยใช้การวิเคราะห์สถิติขั้นสูงด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์
SPSS for Windows เพื่อทดสอบสมมุติฐานทางสถิติคือ

H_0 : ตัวแปรต่าง ๆ ข้างต้น ไม่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน (สหสัมพันธ์)
ในรูปเชิงเส้น

H_1 : ตัวแปรต่าง ๆ ข้างต้น มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน (สหสัมพันธ์)
ในรูปเชิงเส้น

ด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson
Correlation) ระหว่างตัวแปรปัจจัยต่าง ๆ และผลประกอบการ ที่ก่อให้เกิดค่า
วิกฤตหรือความน่าจะเป็น (Sig. (2-tailed)) น้อยกว่าระดับนัยสำคัญ 0.10 จึง
จะปฏิเสธ H_0 และยอมรับ H_1 ว่าตัวแปรดังกล่าวมีสหสัมพันธ์กัน

วิธีการรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลที่น่ามาศึกษาได้จากโครงการวิจัยและพัฒนาชื่อ "โครงการออกแบบ
และพัฒนาฐานข้อมูลการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นเพื่อการบริหาร" (วรรณ
ประยูรต์วงศ์ และคณะ, 2546) เฉพาะข้อมูลส่วนภูมิปัญญาประเภทหัตถกรรมใน
พื้นที่ภาคใต้ ซึ่งดำเนินการจัดทำโดยทีมงานวิจัยจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ซึ่ง
เป็นทีมวิจัยแกนนำและรับผิดชอบในจังหวัดสุราษฎร์ธานี พังงา ภูเก็ต ตรัง และ
พัทลุง มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์รับผิดชอบในจังหวัดชุมพร ระนอง กระบี่ และ
นครศรีธรรมราช และ มหาวิทยาลัยทักษิณรับผิดชอบจังหวัดสงขลา ปัตตานี สตูล
ยะลา และ นราธิวาส ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานคณะกรรมการ
การอุดมศึกษา

ประชากรในการศึกษาของโครงการออกแบบและพัฒนาฐานข้อมูลการพัฒนา
ชุมชนและท้องถิ่นเพื่อการบริหาร (วรรณ ประยูรต์วงศ์ และคณะ, 2546: 13) เป็น
ข้อมูลผลิตภัณฑ์หลักและข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นของแต่ละจังหวัดจากหน่วยงานที่
เกี่ยวข้อง อาทิเช่น สำนักงานพัฒนาชุมชนในแต่ละจังหวัด ซึ่งรวบรวมข้อมูล หนึ่ง

ผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล และศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรม ในภาคใต้ และ ข้อมูลจาก เว็บไซต์ต่าง ๆ อาทิเช่น หนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล (<http://www.thaitambon.com>) เป็นต้น นำมาจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเภทภูมิปัญญาและชื่อผลิตภัณฑ์ เฉพาะ และเรียงลำดับผลิตภัณฑ์ในฐานะข้อมูลทุติยภูมิในแต่ละจังหวัด โดยใช้ เกณฑ์พิจารณาต่อไปนี้

- 1) เทคโนโลยีในการผลิต โดยพิจารณาว่าใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือ ประยุกต์เทคโนโลยี เช่น ซื่อเครื่องจักรมา เป็นต้น
- 2) พิจารณาจากการจัดลำดับ นตผ. ของสำนักงานพัฒนาชุมชน
- 3) รายได้จากผลิตภัณฑ์ โดยพิจารณาจากรายได้โดยรวม การกระจายรายได้สู่แรงงานในท้องถิ่น เป็นต้น
- 4) วัตถุดิบที่ใช้ในการผลิต โดยพิจารณาการใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นเป็นหลัก
- 5) รูปแบบของผู้ผลิต โดยพิจารณาว่าเป็นการรวมกลุ่มของแรงงานในท้องถิ่น กลุ่มแม่บ้าน สหกรณ์ หรือเป็นผู้ผลิตรายเดียว เป็นต้น

โดยคัดเลือกผลิตภัณฑ์ที่เข้าเกณฑ์ดังกล่าวมากที่สุด จำนวน 5 ผลิตภัณฑ์ ในแต่ละจังหวัด เพื่อเป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา โดยเลือกศึกษาในหมู่บ้านที่ทำผลิตภัณฑ์ดังกล่าว ผลิตภัณฑ์ละ 3 หมู่บ้าน หรือ เท่ากับ 15 หมู่บ้านในแต่ละจังหวัด

ผลการศึกษา

ข้อมูลผู้ทำผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาประเภทหัตถกรรมที่นำมาวิเคราะห์จำนวน 149 ตัวอย่างหรือหมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 62.60 ของจำนวนข้อมูลทั้งหมดของ โครงการนี้ คือ 238 หมู่บ้าน (วรรณา ประยุกต์วงศ์ และคณะ, 2546) เป็นข้อมูลที่ได้มาจากทุกจังหวัดของภาคใต้ โดยเป็นข้อมูลที่ได้มาจากจังหวัดตรงมากที่สุด (28 หมู่บ้าน) รองลงมา คือ พัทลุง นครศรีธรรมราช และ สงขลา ตามลำดับ เมื่อพิจารณาแบ่งประเภทหัตถกรรมตามลักษณะวิธีการทำ สามารถแบ่งออกเป็น 5 ประเภท คือ

1) จักสาน มีจำนวน 53 หมู่บ้าน หรือร้อยละ 36 ของตัวอย่างทั้งหมด ได้แก่ จักสานจากวัสดุต่าง ๆ เช่น กระจูด เตยปาหนัน ย่านลิเภา เชือกกล้วย หวาย และไม้ไผ่ เป็นต้น

2) ผลิตภัณฑ์จากผ้า มีจำนวน 31 หมู่บ้าน หรือร้อยละ 21 ของตัวอย่างทั้งหมด ได้แก่ ผ้าบาติก ผ้ามัดย้อม หมวกกะปิเยาะห์ (หมวกของผู้ชายมุสลิม) และผ้าคลุมผมสตรี

3) ผ้าทอมือ มีจำนวน 19 หมู่บ้าน หรือร้อยละ 12 ของตัวอย่างทั้งหมด ได้แก่ ผ้าทอมือประเภทต่าง ๆ

4) งานแกะสลัก มีจำนวน 20 หมู่บ้าน หรือร้อยละ 13 ของตัวอย่างทั้งหมด ได้แก่ งานแกะสลักหนังตะลุง งานแกะสลักไม้เทพธิดาโร ผลิตภัณฑ์จากกะลามะพร้าว กรงนกเขา ไม้กวาด เรือกอลและจำลอง และ รองเท้าหนังตอก

5) งานอื่น ๆ มีจำนวน 26 หมู่บ้าน หรือร้อยละ 17 ของตัวอย่างทั้งหมด ซึ่งเป็นหัตถกรรมที่ไม่สามารถจัดกลุ่มตามผลิตภัณฑ์ข้างต้น เช่น ดอกไม้ประดิษฐ์ ผลิตภัณฑ์จากยางพารา เครื่องปั้นดินเผา เฟอร์นิเจอร์ไม้ไผ่ และ ผลิตภัณฑ์จากมุก เป็นต้น

เมื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์โดยจำแนกตามประเภทหัตถกรรมข้างต้น ได้ผลดังนี้

1. ด้านภูมิปัญญาการทำและแบบแผนการผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้

1.1 ภูมิปัญญาการทำหัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้

ระดับหรือที่มาของภูมิปัญญาของการทำหัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้ตามความหมายของ "โครงการออกแบบและพัฒนาฐานข้อมูลการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นเพื่อการบริหาร" (วรรณ ประยุกต์วงศ์ และคณะ, 2546) แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ 1) ดั้งเดิม คือ ภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิมในหมู่บ้านนี้ตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ แต่มีการดัดแปลงรูปแบบให้เหมาะสมกับยุคสมัย 2) ประยุกต์ คือ ภูมิปัญญาที่ไม่เคยมีในครั้งบรรพบุรุษ แต่ได้รับการถ่ายทอดให้ทำจากบุคคลภายนอกหมู่บ้าน และ 3) คิดค้นใหม่ คือ ภูมิปัญญาที่คิดค้นโดยคนในหมู่บ้านนั้น

ผลการศึกษาในตารางที่ 1 พบว่าภาพรวมของหัตถกรรมภาคใต้เป็นภูมิปัญญาในระดับประยุกต์มากที่สุดหรือร้อยละ 49 คือ ไม่เคยมีภูมิปัญญาดังกล่าวในหมู่บ้านนี้มาก่อนแต่ได้รับการถ่ายทอดจากคนนอกหมู่บ้านหรือหน่วยงานภายนอก ด้วยวิธีการอบรม สาธิต และภูมิปัญญาในระดับดั้งเดิมมีสัดส่วนรองลงมา คือ ร้อยละ 42 ในขณะที่ภูมิปัญญาที่คิดค้นใหม่โดยคนในหมู่บ้านมีเพียงร้อยละ 9 เท่านั้น

เมื่อพิจารณาตามประเภทหัตถกรรม พบว่าจักสานเป็นหัตถกรรมที่เป็นภูมิปัญญาในระดับดั้งเดิมมากที่สุด คือ 31 หมู่บ้าน หรือ ร้อยละ 58 ซึ่งสอดคล้องกับการสำรวจเอกสารว่าในอดีตของภาคใต้มีการทำจักสานและงานทอผ้าในทุกหมู่บ้าน (สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้, 2542)

ในขณะที่ผลิตภัณฑ์จากผ้า เป็นหัตถกรรมที่มีระดับภูมิปัญญาดั้งเดิมมีจำนวนหมู่บ้านน้อยที่สุด คือ 6 หมู่บ้าน หรือ ร้อยละ 19 ประกอบด้วยหัตถกรรมจำนวน 3 ผลิตภัณฑ์ คือ การทำหมวกกะปิเยาะห์และผ้าคลุมผมสตรีในหมู่บ้านชาวมุสลิม และ ผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติซึ่งสืบทอดการใช้พืชสมุนไพรในการย้อมผ้าจากบรรพบุรุษ

เมื่อพิจารณาช่วงอายุในการทำโดยเปรียบเทียบจากการทำตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ของหัตถกรรมทั้งหมด พบว่ามีหัตถกรรมทั้งหมดเพียงร้อยละ 41 ที่มีการทำผลิตภัณฑ์ในรุ่นพ่อแม่ และเป็นการสืบทอดหัตถกรรมมาจากบรรพบุรุษเพียงร้อยละ 41

ชาวบ้านผู้ทำหัตถกรรมส่วนใหญ่มีโอกาสเรียนรู้เพิ่มเติมด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การอบรม สัมมนา และการไปดูงานกลุ่มที่ทำผลิตภัณฑ์ที่ประสบความสำเร็จเป็นต้น จากหน่วยงานภายนอกอย่างน้อย 1 ครั้ง โดยมีหัตถกรรมประเภทผ้าทอมีมีโอกาสเรียนรู้เพิ่มเติมโดยเฉลี่ยสูงสุด ในขณะที่งานแกะสลักมีโอกาสเรียนรู้เพิ่มเติม น้อยที่สุด

เมื่อพิจารณาเฉพาะหัตถกรรมระดับภูมิปัญญาดั้งเดิมทั้งหมด (จำนวน 63 หมู่บ้าน) พบว่ามี 12 หมู่บ้าน หรือร้อยละ 20 ที่ไม่มีการทำผลิตภัณฑ์นี้ตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ หรือเริ่มทำผลิตภัณฑ์นี้ในปัจจุบันเท่านั้น สาเหตุอาจเกิดจากการนำภูมิปัญญาที่อยู่ในประวัติศาสตร์มาฟื้นฟูขึ้นใหม่ เช่น การทำกริชในอำเภอรามัน จังหวัดยะลา หรือ การนำภูมิปัญญาในอดีตมาทำผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ เช่น การทำเรือกอลและจำลองในจังหวัดปัตตานีซึ่งในรุ่นพ่อแม่เป็นการทำเรือกอลและเพื่อใช้เป็นพาหนะใน

การประกอบอาชีพ และอาจเนื่องมาจากการให้ความหมายของระดับภูมิปัญญาที่แตกต่างกันของผู้วิจัย ซึ่งมาจากหลายมหาวิทยาลัยทำให้ไม่สามารถรักษาความคงเส้นคงวาของความหมายไว้ได้ หรือความเข้าใจที่ไม่ชัดเจนต่อประวัติความเป็นมาของหัตถกรรมของผู้ทำผลิตภัณฑ์ หากผู้ทำหัตถกรรมมีความสนใจศึกษาถึงที่มาของการทำผลิตภัณฑ์ก็จะทำให้ทราบถึงคุณค่าของผลิตภัณฑ์ว่าเป็นอยู่อย่างไรในเชิงประวัติศาสตร์ และจะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในคุณค่าทั้งในส่วนของผู้ทำและผู้ใช้ผลิตภัณฑ์นอกเหนือไปจากคุณค่าเชิงเศรษฐกิจและคุณค่าในการใช้สอยและความสวยงาม

ตารางที่ 1 ภูมิปัญญาของหัตถกรรมภาคใต้จำแนกตามประเภทหัตถกรรม

รายการ	จักสาน		ผลิตภัณฑ์จากผ้า		ผ้าทอมือ		งานแกะสลัก		อื่น ๆ		รวมทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ระดับภูมิปัญญา												
- ดั้งเดิม	31	58%	6	19%	8	42%	9	45%	9	35%	63	42%
- ประยุกต์	17	32%	24	77%	11	58%	5	25%	16	62%	73	49%
- คิดค้นใหม่	5	9%	1	3%	0	0%	6	30%	1	4%	13	9%
รวม	53	100%	31	100%	19	100%	20	100%	26	100%	149	100%
การทำผลิตภัณฑ์ในรุ่นพ่อแม่												
- ไม่มีการทำผลิตภัณฑ์	22	42%	27	87%	10	53%	13	65%	16	62%	88	59%
- มีการทำผลิตภัณฑ์	31	58%	4	13%	9	47%	7	35%	10	38%	61	41%
รวม	53	100%	31	100%	19	100%	20	100%	26	100%	149	100%
ที่มาของเทคโนโลยีหรือกรรมวิธีการผลิตแบบพึ่งตนเอง (การสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ)												
- ไม่เป็นการสืบทอด	25	47%	27	87%	9	47%	9	47%	17	65%	87	59%
- เป็นการสืบทอด	28	53%	4	13%	10	53%	10	53%	9	36%	61	41%
รวม	53	100%	31	100%	19	100%	19	100%	26	100%	148*	100%
จำนวนครั้งที่ได้รับการเรียนรู้เพิ่มเติม												
- ไม่เคยได้เรียนรู้	16	30%	6	19%	4	21%	5	25%	8	31%	39	26%
- 1 ครั้ง	22	42%	15	48%	7	37%	9	45%	11	42%	64	43%
- มากกว่า 1 ครั้ง	15	28%	10	32%	8	42%	6	30%	7	27%	46	31%
รวม	53	100%	31	100%	19	100%	20	100%	26	100%	149	100%
- จำนวนครั้งที่ได้เรียนรู้โดยเฉลี่ย	1.09		1.26		1.53		1		1.04		1.18	

หมายเหตุ: * คือ มีตัวอย่างที่ไม่มีข้อมูล (Missing Data)

ที่มา: การวิเคราะห์ผลด้วยโปรแกรม SPSS+PC

1.2 แบบแผนการผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้

ผลการศึกษาในตารางที่ 2 พบว่า ในปัจจุบันส่วนใหญ่มีรูปแบบการประกอบการเป็นกลุ่มที่ไม่จดทะเบียนกลุ่ม ร้อยละ 57 และทำหัตถกรรมอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปีมากกว่าร้อยละ 90 มีระยะเวลาในการทำผลิตภัณฑ์มากกว่า 5 ปี ถึงร้อยละ 53 ยกเว้นในผลิตภัณฑ์จากผ้ามีระยะเวลาในการทำน้อยกว่า 3 ปี ถึงร้อยละ 42

จำนวนแรงงานที่ใช้ในการทำหัตถกรรมส่วนใหญ่ (ร้อยละ 59) มีจำนวนน้อยกว่า 20 คน และทำหัตถกรรมที่บ้านของตนเองหรือสมาชิก ยกเว้นในหัตถกรรมประเภทผลิตภัณฑ์จากผ้าและผ้าทอมือ อาจเป็นเพราะมีขั้นตอนการทำงานที่ต้องทำร่วมกันและ/หรือมีการใช้อุปกรณ์บางอย่างร่วมกัน เช่น การทำผ้าบาติกที่มีการแบ่งงานกันทำตามขั้นตอน เช่น การลงเทียน การระบายสี ทำให้ผู้ทำในแต่ละขั้นตอนต้องมารวมกลุ่มทำที่โรงเรือนของกลุ่ม เป็นต้น

หัตถกรรมในภาคใต้ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 62) ใช้วัสดุหลักที่หาได้ หรือผลิตเองได้ในภาคใต้ ทั้งนี้ ผลิตภัณฑ์จักสานทั้งหมดมีการใช้เส้นใยที่หาได้ในท้องถิ่น และงานแกะสลักทั้งหมดก็ใช้แผ่นหนังหรือไม้หรือวัสดุอื่นที่หาได้ในท้องถิ่นเช่นเดียวกัน

แหล่งเงินทุนของการทำหัตถกรรมภาคใต้ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 46) มีที่มากกว่า 1 แหล่ง ได้แก่ การลงทุนด้วยตนเองหรือสมาชิกลงทุน การสนับสนุนจากภาครัฐ (การให้เปล่า) และการกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินในท้องถิ่นด้วยส่วนใหญ่ ยกเว้นในหัตถกรรมประเภทจักสานพบว่าแหล่งเงินทุนจากการลงทุนด้วยตนเองหรือการสนับสนุนจากภาครัฐ (การให้เปล่า) ในสัดส่วนที่สูงสุด

เมื่อพิจารณาเฉพาะหัตถกรรมที่มีรูปแบบการประกอบในรูปแบบกลุ่ม ในภาพรวมของกระบวนการรวมกลุ่มโดยส่วนใหญ่อยู่ในรูปการรวมกลุ่มเพื่อร่วมกันขายหรือรับคำสั่งซื้อเท่านั้น ในขณะที่ส่วนน้อยหรือเพียงบางกลุ่มเท่านั้นที่มีรวมกลุ่มในขั้นตอนการผลิต เช่น การหาหรือซื้อวัตถุดิบร่วมกัน และช่วยเหลือกันทำหัตถกรรมในสถานที่เดียวกันหรือในโรงเรือนของกลุ่ม เช่น กลุ่มทอผ้าไหมตีนศรีอำเภอนาโยง จังหวัดตรัง หรือ กลุ่มจักสานเตยปาหนันบ้านดุน อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง และ กลุ่มจักสานเชือกกล้วยบ้านควนยุง อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ตารางที่ 2 แบบแผนการผลิตของหัตถกรรมภาคใต้จำแนกตามประเภทหัตถกรรม

รายการ	จักสาน		ผลิตภัณฑ์จากผ้า		ผ้าทอมือ		งานแกะสลัก		อื่น ๆ		รวมทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
รูปแบบการประกอบการในปัจจุบัน												
- ผู้ประกอบการอิสระ	4	8%	1	3%	0	0%	0	0%	4	15%	9	6%
- ธุรกิจรายย่อย SMEs	0	0%	1	3%	1	5%	0	0%	1	4%	3	2%
- กลุ่มชาวบ้านไม่จดทะเบียน	28	53%	15	48%	16	84%	14	70%	12	46%	85	57%
- กลุ่มชาวบ้านจดทะเบียน	21	40%	14	45%	2	11%	6	30%	9	35%	52	35%
รวม	53	100%	31	100%	19	100%	20	100%	26	100%	149	100%
จำนวนปีที่ทำการผลิตในสถานะการประกอบการปัจจุบัน												
- น้อยกว่า 3 ปี	17	32%	13	42%	7	37%	4	20%	7	27%	48	32%
- ตั้งแต่ 3 ปี ถึง 5 ปี	7	13%	7	23%	1	5%	5	25%	3	12%	23	15%
- ตั้งแต่ 5 ปี ถึง 10 ปี	14	26%	7	23%	3	16%	5	25%	5	19%	34	23%
- มากกว่า 10 ปี	15	28%	4	13%	8	42%	6	30%	11	42%	44	30%
รวม	53	100%	31	100%	19	100%	20	100%	26	100%	149	100%
จำนวนแรงงานที่ใช้ในการผลิตในปีที่ผ่านมา												
- จำนวนน้อยกว่า 10 คน	15	29%	7	26%	4	22%	3	16%	12	48%	41	29%
- จำนวน 11 - 20 คน	16	31%	11	41%	6	33%	5	26%	4	16%	42	30%
- จำนวน 21 - 30 คน	6	12%	4	15%	4	22%	4	21%	3	12%	21	15%
- จำนวน 31 - 50 คน	8	16%	4	15%	0	0%	4	21%	2	8%	18	13%
- จำนวนมากกว่า 50 คน	6	12%	1	4%	4	22%	3	16%	4	16%	18	13%
รวม	51	100%	27	100%	18	100%	19	100%	25	100%	140*	100%
สถานที่ผลิต												
- บ้านสมาชิก	11	21%	16	52%	11	58%	5	25%	12	46%	55	37%
- สถานที่ของกลุ่มหรือเจ้าของ	31	58%	11	35%	2	11%	11	55%	7	27%	62	42%
- ทั้งสองข้อ	11	21%	4	13%	6	32%	4	20%	7	27%	32	21%
รวม	53	100%	31	100%	19	100%	20	100%	26	100%	149	100%
แหล่งที่มาของวัสดุหลักที่ใช้ทำหรือผลิตได้ในภาคใต้												
- ไม่ใช่	0	0%	31	100%	19	100%	0	0%	6	23%	56	38%
- ใช่	53	100%	0	0%	0	0%	20	100%	20	77%	93	62%
รวม	53	100%	31	100%	19	100%	20	100%	26	100%	149	100%

ตารางที่ 2 แบบแผนการผลิตของหัตถกรรมภาคใต้จำแนกตามประเภทหัตถกรรม (ต่อ)

รายการ	จักสาน		ผลิตภัณฑ์จากผ้า		ผ้าทอมือ		งานแกะสลัก		อื่น ๆ		รวมทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
แหล่งเงินทุน												
- ทุนส่วนตัว/สมาชิกกองทุน	18	35%	5	17%	2	11%	3	15%	0	0%	28	19%
- การสนับสนุนจากภาครัฐ	18	35%	3	10%	6	32%	6	30%	7	27%	40	27%
- การกู้ยืม	3	6%	3	10%	2	11%	3	15%	0	0%	11	8%
- มากกว่า 1 แหล่งเงินทุน	12	24%	19	63%	9	47%	8	40%	19	73%	67	46%
รวม	51	100%	30	100%	19	100%	20	100%	26	100%	146*	100%

หมายเหตุ: * คือ มีตัวอย่างที่ไม่มีข้อมูล (Missing Data)

ที่มา: การวิเคราะห์ผลด้วยโปรแกรม SPSS+PC

หัตถกรรมพื้นบ้านที่ไม่มีปัญหาในการทำผลิตภัณฑ์มีจำนวนเพียง 4 หมู่บ้านเท่านั้น ได้แก่ กลุ่มทำรูปแกะหนังตะลุง หมู่ที่ 3 ตำบลเขาชัยสน อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง กลุ่มไม้กวาดก้านมะพร้าว เทศบาลเขาชัยสน อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง กลุ่มทำผ้าบาติก หมู่ที่ 3 ตำบลปากแจ่ม อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง และผู้ทำจักสานใบเตยปาดั้นในหมู่ที่ 2 ตำบลเกาะสุกร อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง ในขณะที่โดยส่วนใหญ่มีปัญหาการทำผลิตภัณฑ์ดังแสดงรายการของปัญหาในตารางที่ 3 โดยเรียงลำดับปัญหาที่พบในกลุ่มต่าง ๆ มากที่สุดคือ ปัญหาเงินสดหมุนเวียน (ทั้งที่มีแหล่งเงินทุนสนับสนุนมากกว่า 1 แหล่ง) รองลงมาคือ ปัญหาด้านปัจจัยการผลิตที่ขาดแคลนหรือมีคุณภาพต่ำ เช่น วัตถุดิบ แรงงาน เทคโนโลยี

ตารางที่ 3 ปัญหาการผลิตของหัตถกรรมภาคใต้จำแนกตามประเภทหัตถกรรม

รายการ	จักสาน		ผลิตภัณฑ์จากผ้า		ผ้าทอมือ		งานแกะสลัก		อื่น ๆ		รวมทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
- มีปัญหาเงินสดหมุนเวียน	25	19%	11	14%	13	27%	10	15%	9	12%	68	17%
- มีปัญหาทุน	12	9%	9	11%	6	13%	9	14%	11	14%	47	12%
- มีปัญหาแรงงาน	18	14%	8	10%	7	15%	8	12%	14	18%	55	14%
- มีปัญหาวัตถุดิบ	18	14%	12	15%	7	15%	9	14%	13	17%	59	15%
- มีปัญหาเทคโนโลยี	19	15%	12	15%	5	10%	13	20%	9	12%	58	15%
- มีปัญหาตลาด	12	9%	13	16%	4	8%	9	14%	9	12%	47	12%
- มีปัญหารูปแบบผลิตภัณฑ์	15	11%	4	5%	2	4%	2	3%	9	12%	32	8%
- มีปัญหาอื่น ๆ	12	9%	10	13%	4	8%	5	8%	3	4%	34	9%
รวม	131	100%	79	100%	48	100%	65	100%	77	100%	400	100%

หมายเหตุ: แต่ละผลิตภัณฑ์มีมากกว่า 1 ปัญหา

ที่มา: การวิเคราะห์ผลด้วยโปรแกรม SPSS+PC

2. แบบแผนการตลาดหัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้

ผลการศึกษาในตารางที่ 4 พบว่า กลุ่มลูกค้าเป้าหมายหลักของหัตถกรรมส่วนใหญ่มีทั้งเป็นคนในชุมชนท้องถิ่นและคนในเมืองใหญ่และกรุงเทพฯ ในขณะที่หัตถกรรมประเภทจักสานและงานแกะสลักมีลูกค้าเป้าหมายหลักเป็นกลุ่มคนในเมืองใหญ่และกรุงเทพฯ มากที่สุด ส่วนกลุ่มลูกค้าเป้าหมายรอง คือ คนในชุมชนท้องถิ่น และผู้ใช้ผลิตภัณฑ์มีทั้งเพศหญิงและเพศชาย ทุกวัย และลูกค้าที่อยู่ในวัยทำงานมีสัดส่วนมากกว่าวัยอื่น ๆ

หัตถกรรมทุกประเภทมีช่องทางจำหน่ายทั้งชายปลีกและชายส่ง โดยมีสัดส่วนชายส่งมากกว่าร้อยละ 50 และผู้ทำหัตถกรรมมากกว่าร้อยละ 70 มีวิธีการแสวงหาตลาดหรือกลุ่มลูกค้าใหม่มากกว่า 1 วิธี

ในอดีตที่ผ่านมา มีจำนวนหมู่บ้านหัตถกรรมที่มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของหัตถกรรมโดยเน้นการพัฒนาในรูปแบบเดิมให้ดีขึ้นมากที่สุด รองลงมาคือ การหาตลาด และการพัฒนารูปแบบใหม่ ในขณะที่การหาการรับรองจากหน่วยงานและการปรับปรุงบรรจุภัณฑ์มีจำนวนน้อยที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเป็น

งานใช้ทั้งทักษะความชำนาญเฉพาะบุคคลและความคิดสร้างสรรค์ในเชิงศิลปะและเน้นการผลิตที่ละชิ้นทำให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละชิ้นงาน ดังนั้นการหามาตรฐานมารับรองผลิตภัณฑ์ เช่น มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) ซึ่งพัฒนามาจากมาตรฐานการผลิตในโรงงานอุตสาหกรรม โดย กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม อาจเป็นความพยายามที่ทำให้เกิดผลกระทบทางลบ กล่าวคือ ทำให้ลดคุณค่าผู้ทำหัตถกรรมซึ่งควรเป็นศิลปินผู้ทำงานศิลปะหัตถกรรม ลดลงเป็นเพียงช่างทำหัตถกรรมในหัตถอุตสาหกรรมระดับครัวเรือนเท่านั้น ดังนั้นจึงควรส่งเสริมให้ศิลปินผู้ทำได้มีโอกาสสื่อสารกับผู้ซื้อทั้งในส่วนของ การสื่อสารคุณค่าของงานศิลปะที่สร้างสรรค์ขึ้น และมีโอกาสได้รับฟังข้อติชมจากผู้บริโภคโดยตรง ในส่วนของการปรับปรุงบรรจุภัณฑ์ที่สวยงามและใช้ต้นทุนสูงอาจเป็นสิ่งที่ไร้ความจำเป็น เนื่องจากตัวผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเองมีความสวยงามอยู่แล้ว ผู้ซื้อย่อมไม่รู้สึกลำบากใจที่จะเอาโฉมผลิตภัณฑ์ให้กับผู้อื่นได้เห็น ดังนั้นการหาบรรจุภัณฑ์เพื่อช่วยป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้นในระหว่างการขนส่งจึงเป็นเรื่องจำเป็นมากกว่า

ตารางที่ 4 แบบแผนการตลาดของหัตถกรรมภาคใต้จำแนกตามประเภทหัตถกรรม

รายการ	จักสาน		ผลิตภัณฑ์จากผ้า		ผ้าทอมือ		งานแกะสลัก		อื่น ๆ		รวมทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
กลุ่มลูกค้าเป้าหมายหลัก (แต่ละผลิตภัณฑ์มีมากกว่า 1 กลุ่มเป้าหมาย)												
- คนในชุมชนท้องถิ่น	15	25%	15	38%	9	45%	4	15%	10	26%	53	29%
- คนในเมืองใหญ่และ กทม.	21	34%	9	23%	3	15%	7	27%	9	24%	49	27%
- นักท่องเที่ยว	9	15%	5	13%	3	15%	7	27%	4	11%	28	15%
- ส่งออกต่างประเทศ	4	7%	5	13%	0	0%	3	12%	11	29%	23	13%
- ทั่วไปไม่เจาะจง	12	20%	5	13%	5	25%	5	19%	4	11%	31	17%
รวม	61	100%	39	100%	20	100%	26	100%	38	100%	184	100%

ตารางที่ 4 แบบแผนการตลาดของหัตถกรรมภาคใต้จำแนกตามประเภทหัตถกรรม (ต่อ)

รายการ	จักสาน		ผลิตภัณฑ์จากผ้า		ผ้าทอมือ		งานแกะสลัก		อื่น ๆ		รวมทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
กลุ่มลูกค้าเป้าหมายรอง (แต่ละผลิตภัณฑ์มีมากกว่า 1 กลุ่มเป้าหมาย)												
- คนในชุมชนท้องถิ่น	20	50%	7	28%	5	63%	3	21%	6	32%	41	39%
- คนในเมืองใหญ่และ กทม.	5	13%	3	12%	1	13%	2	14%	5	26%	16	15%
- นักท่องเที่ยว	4	10%	7	28%	1	13%	7	50%	2	11%	21	20%
- ส่งออกต่างประเทศ	1	3%	2	8%	1	13%	0	0%	4	21%	8	8%
- ทั่วไปไม่เจาะจง	10	25%	6	24%	0	0%	2	14%	2	11%	20	19%
รวม	40	100%	25	100%	8	100%	14	100%	19	100%	106	100%
กลุ่มผู้ใช้ผลิตภัณฑ์												
1. เพศ												
- หญิง	29	55%	12	39%	7	39%	0	0%	6	23%	54	36%
- ชาย	1	2%	6	19%	0	0%	2	10%	2	8%	11	7%
- ทั้งชายและหญิงเท่า ๆ กัน	20	38%	12	39%	11	61%	14	70%	17	65%	74	50%
- อื่น ๆ	3	6%	1	3%	0	0%	4	20%	1	4%	9	6%
รวม	53	100%	31	100%	18	100%	20	100%	26	100%	148*	100%
2. วัย												
- วัยรุ่น	1	2%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	1%
- วัยทำงาน	24	45%	9	30%	13	76%	6	32%	12	67%	64	47%
- ผู้สูงอายุ	2	4%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	2	1%
- ทุกวัย	26	49%	21	70%	4	24%	13	68%	6	33%	70	51%
รวม	53	100%	30	100%	17	100%	19	100%	18	100%	137*	100%
ช่องทางจำหน่าย												
- ขายปลีก	6	11%	2	6%	1	6%	3	15%	6	23%	18	12%
- ขายส่ง	3	6%	2	6%	1	6%	3	15%	3	12%	12	8%
- ขายทั้งปลีกและส่ง	44	83%	27	87%	15	88%	14	70%	17	65%	117	80%
รวม	53	100%	31	100%	17	100%	20	100%	26	100%	147*	100%
วิธีการแสวงหาตลาดหรือลูกค้าใหม่												
- ปากต่อปาก	4	8%	1	3%	1	6%	0	0%	5	19%	11	8%
- การออกร้าน	5	9%	3	10%	1	6%	3	15%	3	12%	15	10%
- โฆษณาประชาสัมพันธ์	6	11%	1	3%	2	13%	1	5%	0	0%	10	7%
- มากกว่า 1 วิธี	38	72%	26	84%	12	75%	16	80%	18	69%	110	75%
รวม	53	100%	31	100%	16	100%	20	100%	26	100%	146*	100%

ตารางที่ 4 แบบแผนการตลาดของหัตถกรรมภาคใต้จำแนกตามประเภทหัตถกรรม (ต่อ)

รายการ	จักสาน		ผลิตภัณฑ์จากผ้า		ผ้าทอมือ		งานแกะสลัก		อื่น ๆ		รวมทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การพัฒนาหัตถกรรมที่ผ่านมาพัฒนาในด้านใดมากที่สุด												
- หาแหล่งตลาดใหม่	8	15%	6	20%	3	17%	4	20%	5	22%	26	18%
- พัฒนารูปแบบเดิมให้ดีขึ้น	28	54%	16	53%	12	67%	7	35%	11	48%	74	51%
- คิดค้นพัฒนารูปแบบใหม่	10	19%	6	20%	2	11%	3	15%	4	17%	25	17%
- ปรับปรุงกล่องที่บรรจุ									1	4%	1	1%
- การรับรองจากองค์กร ฯ	2	4%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	2	1%
- อื่น ๆ	4	8%	2	7%	1	6%	6	30%	3	9%	16	11%
รวม	52	100%	30	100%	18	100%	20	100%	23	100%	144*	100%

หมายเหตุ: * คือ มีตัวอย่างที่ไม่มีข้อมูล (Missing Data)

ที่มา: การวิเคราะห์ผลด้วยโปรแกรม SPSS+PC

3. ผลประกอบการทำหัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้

3.1 การได้รับรางวัลในระดับต่าง ๆ

ผลการศึกษาในตารางที่ 5 พบว่า หัตถกรรมโดยส่วนใหญ่ได้รับรางวัลในระดับจังหวัดมากที่สุด ยกเว้นหัตถกรรมประเภทผ้าทอมือ และงานแกะสลักมีจำนวนหมู่บ้านที่ไม่ได้รับรางวัลในสัดส่วนมากที่สุด ทั้งนี้อาจเนื่องจากไม่มีโอกาสได้รับการติดต่อให้ส่งผลิตภัณฑ์เข้าประกวด และมีหัตถกรรมจำนวน 4 หมู่บ้านเท่านั้นที่ได้รับรางวัลระดับนานาชาติ คือ กลุ่มทำดอกไม้เกล็ดปลา หมู่ที่ 1 และ 2 ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา กลุ่มทำเชือกกล้วย หมู่ที่ 9 ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และกลุ่มทำหมวกกะปิเยาะที่ หมู่ที่ 2 ตำบลราตาบันยัง อ.ยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี

3.2 มูลค่าผลิตภัณฑ์หัตถกรรมพื้นบ้านต่อปี

สืบเนื่องวิธีการการขายผลิตภัณฑ์หัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้โดยส่วนใหญ่เป็นการขายส่งมากกว่าการขายปลีก หรือ เป็นการผลิตตามคำสั่งซื้อ ทำให้ไม่มีผลิตภัณฑ์เหลือเพื่อเป็นสต็อกหรือสินค้าคงคลัง ดังนั้นมูลค่าของหัตถกรรมที่ผลิตได้ในหนึ่งปี จะใกล้เคียงกับมูลค่าของหัตถกรรมที่ขายได้ในหนึ่งปี

ผลการศึกษาในตารางที่ 5 พบว่า มูลค่าผลิตภัณฑ์ต่อปีของหัตถกรรม
 พื้นบ้านที่น้อยกว่า 50,000 บาท มีสัดส่วนสูงที่สุด ในขณะที่มีมูลค่าผลิตภัณฑ์
 หัตถกรรมที่มีมากกว่า 1 ล้านบาทมีสัดส่วนรองลงมา และเมื่อพิจารณาการกระจาย
 ตัวของมูลค่าผลิตภัณฑ์กลับพบว่ามีลักษณะการกระจุกตัวของมูลค่าผลิตภัณฑ์
 ทั้งหมดที่ผลิตได้ใน 1 ปี น้อยกว่าหรือเท่ากับ 200,000 บาทต่อปี ถึงจำนวน 74
 หมู่บ้าน หรือร้อยละ 61 และเมื่อคำนวณหามูลค่าผลิตภัณฑ์เฉลี่ยใน 1 ปีต่อคนทำ
 (แรงงาน) 1 คน ได้เท่ากับ 7,018 บาท และหากพิจารณาว่าหัตถกรรมมีต้นทุนวัสดุอยู่
 ประมาณร้อยละ 50 คนทำหัตถกรรมโดยส่วนใหญ่จะได้รับค่าแรงงานและกำไรจาก
 การทำหัตถกรรมเพียง 3,509 บาทต่อปี หรือ ประมาณ 300 บาทต่อเดือนเท่านั้น

ตารางที่ 5 ผลประกอบการของหัตถกรรมภาคใต้จำแนกตามประเภทหัตถกรรม

รายการ	จักสาน		ผลิตภัณฑ์จากผ้า		ผ้าทอมือ		งานแกะสลัก		อื่น ๆ		รวมทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การได้รับรางวัลในระดับต่าง ๆ												
- ไม่ได้รับรางวัล	11	21%	10	32%	11	58%	7	35%	10	38%	49	33%
- ระดับจังหวัด	30	57%	14	45%	2	11%	4	20%	5	19%	55	37%
- ระดับภาคใต้	7	13%	4	13%	2	11%	4	20%	4	15%	21	14%
- ระดับประเทศ	4	8%	2	6%	4	21%	5	25%	5	19%	20	13%
- ระดับนานาชาติ	1	2%	1	3%	0	0%	0	0%	2	8%	4	3%
รวม	53	100%	31	100%	19	100%	20	100%	26	100%	149	100%
มูลค่าผลิตภัณฑ์ที่ผลิตได้ต่อ 1 ปี												
- น้อยกว่า 50,000	17	36%	5	16%	5	26%	3	15%	5	19%	37	25%
- 50,000-100,000	6	11%	3	10%	2	11%	1	5%	5	19%	17	11%
- 100,001-200,000	7	13%	5	16%	6	32%	3	15%	4	15%	25	17%
- 200,001-300,000	8	15%	2	6%	1	5%	3	15%	1	4%	15	10%
- 300,001-400,000	2	4%	3	10%	0	0%	1	5%	2	8%	8	5%
- 400,001-500,000	3	6%	3	10%	0	0%	3	15%	0	0%	9	6%
- 500,001-1,000,000	2	4%	5	16%	1	5%	2	10%	3	12%	13	9%
- มากกว่า 1,000,000	6	11%	5	16%	4	21%	4	20%	6	23%	25	17%
รวม	51	100%	31	100%	19	100%	20	100%	26	100%	149	100%

ที่มา: การวิเคราะห์ผลด้วยโปรแกรม SPSS+PC

4. ผลการวิเคราะห์สหสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ

ผลการวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson Correlation) และ ค่าวิกฤตหรือความน่าจะเป็นแบบ 2 ทาง (Sig. (2-tailed)) ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ และผลประกอบการ ในตารางที่ 6 พบว่ามีคู่ตัวแปรที่ให้ค่าวิกฤตน้อยกว่าระดับนัยสำคัญ 0.05 จนต้องยอมรับว่าตัวแปรดังกล่าวมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ดังนี้

4.1 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการได้รับรางวัลในระดับต่าง ๆ (รางวัล)

ปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ รูปแบบการประกอบการ และจำนวนวิธีแสวงหาตลาดหรือลูกค้าใหม่ กับการได้รับรางวัลในระดับต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กันในทิศทางบวก (หมายความว่า หากปัจจัยต่าง ๆ ข้างต้นมีค่าเพิ่มขึ้นย่อมส่งผลให้การได้รับรางวัลมีระดับที่สูงขึ้นตามไปด้วย) ปัจจัยดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการการให้รางวัลหรือการหาผลิตภัณฑ์เด่น 3 -5 ดาว ของโครงการ OTOP ที่มุ่งเน้นคัดเลือกผลิตภัณฑ์ที่มีผู้ประกอบการเป็นกลุ่มชุมชนมากกว่า และหัตถกรรมที่มีจำนวนวิธีการตลาดหรือหาลูกค้าใหม่หลายวิธีย่อมส่งผลให้คนทั่วไปรู้จักผลิตภัณฑ์ของกลุ่มในวงกว้างและอาจส่งผลต่อโอกาสในการได้รับรางวัลที่สูงขึ้น

เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ กับรางวัล ในหัตถกรรมแต่ละประเภทกลับพบว่าตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ต่อรางวัลแตกต่างกันไป สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาการประกวดหัตถกรรมที่ผ่านมาโดยส่วนใหญ่เป็นการประกวดผลิตภัณฑ์ทั่วไปหรือผลิตภัณฑ์ชุมชน ไม่ใช่การประกวดเฉพาะในหัตถกรรมประเภทเดียวกัน เช่น การประกวดในประเภทงานจักสานด้วยกันเอง เป็นต้น ซึ่งเกณฑ์ในการตัดสินในแต่ละประเภทน่าจะไม่เหมือนกัน ทำให้รางวัลดังกล่าวอาจไม่ใช่เป็นตัวสะท้อนผลประกอบการที่ชัดเจน แต่มีได้หมายความว่า การประกวดผลิตภัณฑ์จะไม่มี ความสำคัญ เพราะแท้จริงแล้วการประกวดผลิตภัณฑ์จะเป็นเวทีในการเรียนรู้และพัฒนาฝีมือของผู้ทำหัตถกรรมได้เป็นอย่างดี หากเป็นการประกวดเฉพาะประเภทหัตถกรรมประเภทเดียวกันและมีเกณฑ์การตัดสินใจที่มีคุณภาพได้มาตรฐาน และสะท้อนถึงสุนทรียะทางศิลปะและคุณค่าต่าง ๆ ได้อย่างแท้จริง

4.2 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อมูลค่าผลิตภัณฑ์ที่ได้ใน 1 ปี (ผลผลิต)

ที่มาของเทคโนโลยีแบบพึ่งตนเอง กับ มูลค่าผลิตภัณฑ์ที่ได้ใน 1 ปี มีความสัมพันธ์กันในทิศทางบวก อาจเป็นเพราะผู้ทำหัตถกรรมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษมีทักษะความชำนาญทำได้สวยงามและได้เอกลักษณ์มากกว่า และมีความเข้าใจในผลิตภัณฑ์ทั้งในด้านการขายซึ่งในคุณค่าและภูมิใจในศักดิ์ศรีจนเกิดความทุ่มเทในการทำและสามารถทำให้เกิดความมีชีวิตชีวาในผลงาน จึงได้มูลค่าผลิตภัณฑ์ในราคาสูง

ในขณะที่แหล่งที่มาของวัสดุหลักในท้องถิ่นภาคใต้ กับ มูลค่าผลิตภัณฑ์ที่ได้ใน 1 ปี มีความสัมพันธ์กันในทิศทางลบ (หมายความว่า หากปัจจัยต่าง ๆ ข้างต้นมีค่าเพิ่มขึ้นกลับส่งผลให้มูลค่าผลิตภัณฑ์ที่ได้ใน 1 ปี ลดลง) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการซื้อหาวัสดุจากต่างถิ่นหรือจากกรุงเทพฯ นั้นมีความสะดวกสบายและหาซื้อได้ในปริมาณไม่จำกัด ในขณะที่การหาหรือซื้อวัสดุหลักในท้องถิ่นนั้นมีความยุ่งยาก และหาหรือซื้อได้ในปริมาณที่จำกัดกว่า

เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆ กับ ผลผลิต ในหัตถกรรมแต่ละประเภทพบว่าตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ต่อผลผลิตแตกต่างกันไป ทั้งนี้เกิดจากความแตกต่างในเรื่องแบบแผนการผลิต-การตลาดระหว่างหัตถกรรมแต่ละประเภท

4.3 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ดังนี้

การทำหัตถกรรมตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ ที่มาของเทคโนโลยี ระยะเวลาในการผลิต และวัสดุหลักในการทำหัตถกรรมที่มาจากภาคใต้ มีความสัมพันธ์ในทิศทางบวก หมายถึง หัตถกรรมที่มีเทคโนโลยีแบบพึ่งตนเองหรือเป็นภูมิปัญญาแบบดั้งเดิมมีโอกาสเป็นหัตถกรรมที่ทำตั้งแต่รุ่นพ่อแม่และใช้วัสดุหลักที่หาได้ในภาคใต้ ในขณะที่การทำตั้งแต่รุ่นพ่อแม่มีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงกันข้ามกับรูปแบบการประกอบการในปัจจุบัน หมายถึงรูปแบบประกอบการแบบของหัตถกรรมที่ทำตั้งแต่รุ่นพ่อแม่มีแนวโน้มเป็นธุรกิจรายย่อย หรือ ผู้ประกอบการอิสระ ทั้งนี้เนื่องจากการสะสมประสบการณ์ทั้งในเรื่องทักษะฝีมือและการตลาดทำให้ผู้ประกอบการเหล่านี้ อาจไม่เห็นประโยชน์ความจำเป็นที่จะมีรูปแบบการประกอบการแบบกลุ่ม แต่ยินดีที่จะกระจายรายได้สู่ชุมชนของตนเองด้วยวิธีการจ้างงานแทน

ระยะเวลาในการผลิตนอกจากมีความสัมพันธ์ในทิศทางบวกกับตัวแปรข้างต้นแล้ว ยังมีความสัมพันธ์ในทิศทางลบกับจำนวนครั้งที่ได้รับการเรียนรู้เพิ่มเติม รูปแบบการประกอบการ และจำนวนปัญหา ซึ่งเป็นตัวแปรที่เป็นเหตุและผลสืบเนื่องกันแสดงให้เห็นถึงความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่เก็บรวบรวมมา

รูปแบบการประกอบการ นอกจากมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกับตัวแปรข้างต้นแล้ว ยังมีความสัมพันธ์กับวิธีแสวงหาลูกค้าใหม่ในทิศทางบวก และแหล่งเงินทุนในทิศทางลบ แสดงให้เห็นว่ารูปแบบการประกอบการแบบกลุ่มจะมีวิธีแสวงหาลูกค้าใหม่มากกว่า แต่ก็มีข้อจำกัดในจำนวนแหล่งเงินทุน

นอกจากนี้ยังมีคู่ตัวแปรอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์ในทิศทางบวก คือ จำนวนแรงงานกับสัดส่วนขายส่ง และจำนวนครั้งที่ได้รับการเรียนรู้เพิ่มเติมกับวิธีแสวงหาลูกค้าใหม่ ซึ่งเป็นตัวแปรที่เป็นเหตุและผลสืบเนื่องกัน แสดงให้เห็นถึงความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่เก็บรวบรวมมา ส่วนสถานที่ผลิตกับวัตถุประสงค์ในการทำหัตถกรรมที่มาจากภาคใต้นั้นมีความสัมพันธ์ในทิศทางลบ แสดงให้เห็นว่าผู้ทำหัตถกรรมในรูปแบบการประกอบการแบบกลุ่มมีแนวโน้มที่จะซื้อวัสดุจากแหล่งอื่นนอกภาคใต้

ตารางที่ 6 หากค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สันและค่าวิกฤต ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ

	ทางวัด	ผลผลิต	ฟีดแบ็ค	จำนวนปี	ที่มา	เรียนรู้	แรงงาน	รูปแบบ	สถานที่	เงินทุน	วัสดุ	ปัญหา	% ความสำเร็จ	ลูกค้าใหม่
ทางวัด	149	144	149	148	148	149	139	149	149	146	149	149	120	147
Pearson Correlation	1	0.009	0.101	0.149	0.071	0.136	0.077	0.266	-0.027	-0.09	0.138	-0.099	0.121	0.208
Sig. (2-tailed)		0.915	0.221	0.069	0.393	0.088	0.368	0.001	0.748	0.279	0.093	0.23	0.187	0.012
ผลผลิต	144	144	144	143	143	144	134	144	144	141	144	144	118	142
Pearson Correlation	0.009	1	0.163	0.094	0.167	0.021	0.15	-0.017	0.002	0.084	-0.204	-0.152	0.118	0.121
Sig. (2-tailed)	0.915		0.067	0.317	0.047	0.805	0.083	0.843	0.977	0.323	0.014	0.069	0.202	0.15
ฟีดแบ็ค	149	144	149	148	148	149	139	149	149	146	149	149	120	147
Pearson Correlation	0.101	0.153	1	0.293	0.498	-0.001	-0.003	-0.176	-0.095	0.045	0.195	-0.029	0.055	-0.02
Sig. (2-tailed)	0.221	0.067		0	0	0.993	0.973	0.032	0.251	0.588	0.017	0.726	0.554	0.811
จำนวนปี	149	144	149	148	148	149	139	149	149	146	149	149	120	147
Pearson Correlation	0.149	0.084	0.293	1	0.298	-0.192	0.078	-0.462	-0.003	0.119	0.082	-0.163	0.027	-0.116
Sig. (2-tailed)	0.069	0.317	0	0	0	0.019	0.364	0	0.97	0.153	0.321	0.047	0.769	0.162
ที่มา	148	143	148	148	148	148	138	148	148	145	148	148	119	146
Pearson Correlation	0.071	0.167	0.488	1	1	-0.116	-0.008	-0.159	-0.024	-0.023	0.144	-0.038	0.041	0.052
Sig. (2-tailed)	0.393	0.047	0	0	0	0.16	0.921	0.053	0.775	0.781	0.081	0.647	0.657	0.537
เรียนรู้	149	144	149	148	148	149	139	149	149	146	149	149	120	147
Pearson Correlation	0.136	0.021	-0.001	-0.192	-0.116	1	0.131	0.286	-0.013	-0.081	-0.094	0.134	-0.05	0.181
Sig. (2-tailed)	0.098	0.805	0.993	0.019	0.16		0.123	0	0.875	0.33	0.254	0.104	0.59	0.028
แรงงาน	139	134	139	138	138	139	139	139	139	137	139	139	116	137
Pearson Correlation	0.077	0.15	-0.003	0.078	-0.008	0.131	1	0.121	-0.117	0.019	0.011	-0.122	0.196	0.052
Sig. (2-tailed)	0.368	0.063	0.973	0.364	0.921	0.123		0.155	0.171	0.829	0.899	0.152	0.035	0.55

ตารางที่ 6 หาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สันและค่าวิกฤต ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ (ต่อ)

	รางวัล	ผลผลิต	พ่อแม่	จำนวน	ที่มา	เรียนรู้	แรงงาน	รูปแบบ	สถานที่	เงินทุน	วัสดุ	ปัญหา	% ขายส่ง	ลูกค้าใหม่
รูปแบบ -จำนวน ต.ย.	149	144	149	149	148	149	139	149	149	146	149	149	120	147
Pearson Correlation	0.266	-0.017	-0.176	-0.462	-0.159	0.286	0.121	1	-0.016	-0.23	0.049	0.066	0.04	0.247
Sig. (2-tailed)	0.001	0.843	0.032	0	0.053	0	0.155		0.851	0.005	0.555	0.425	0.661	0.003
สถานที่ -จำนวน ต.ย.	149	144	149	149	148	149	139	149	149	146	149	149	120	147
Pearson Correlation	-0.027	0.002	-0.095	-0.003	-0.024	-0.013	-0.117	-0.016	1	-0.04	-0.276	0.1	-0.022	-0.019
Sig. (2-tailed)	0.748	0.977	0.251	0.97	0.775	0.875	0.171	0.851		0.63	0.001	0.227	0.812	0.82
เงินทุน -จำนวน ต.ย.	146	141	146	146	145	146	137	146	146	146	146	146	119	144
Pearson Correlation	-0.09	0.094	0.045	0.119	-0.023	-0.081	0.019	-0.23	-0.04	1	-0.072	0.101	0.052	-0.069
Sig. (2-tailed)	0.279	0.323	0.588	0.153	0.781	0.33	0.829	0.005	0.63		0.389	0.225	0.578	0.288
วัสดุ -จำนวน ต.ย.	149	144	149	149	148	149	139	149	149	146	149	149	120	147
Pearson Correlation	0.138	-0.204	0.195	0.082	0.144	-0.094	0.011	0.049	-0.276	-0.072	1	-0.087	-0.126	-0.083
Sig. (2-tailed)	0.093	0.014	0.017	0.321	0.081	0.254	0.899	0.555	0.001	0.389		0.29	0.17	0.261
ปัญหา -จำนวน ต.ย.	149	144	149	149	148	149	139	149	149	146	149	149	120	147
Pearson Correlation	-0.089	-0.152	-0.029	-0.163	-0.038	0.134	-0.122	0.066	0.1	0.101	-0.087	1	0.073	0.123
Sig. (2-tailed)	0.23	0.069	0.726	0.047	0.647	0.104	0.152	0.425	0.227	0.225	0.29		0.43	0.138
% ขายส่ง -จำนวน ต.ย.	120	118	120	120	119	120	116	120	120	119	120	120	120	118
Pearson Correlation	0.121	0.118	0.055	0.027	0.041	-0.05	0.196	0.04	-0.022	0.062	-0.126	0.073	1	-0.012
Sig. (2-tailed)	0.187	0.202	0.554	0.769	0.657	0.59	0.035	0.661	0.812	0.578	0.17	0.43		0.894
ลูกค้าใหม่ -จำนวน ต.ย.	147	142	147	147	146	147	137	147	147	144	147	147	118	147
Pearson Correlation	0.208	0.121	-0.02	-0.116	0.052	0.181	0.052	0.247	-0.019	-0.089	-0.093	0.123	-0.012	1
Sig. (2-tailed)	0.012	0.15	0.811	0.162	0.537	0.028	0.55	0.003	0.82	0.288	0.261	0.138	0.894	

หมายเหตุ: ตัวเลขที่ติดเส้นได้คือ ความสัมพันธ์ของคู่ตัวแปรที่ต่ำกว่าวิกฤตน้อยกว่า 0.05 (2 ทาง)

บทสรุป

หัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้โดยส่วนใหญ่ มีระดับภูมิปัญญาในระดับ ประยุกต์ คือ เป็นการรับเอาความรู้ในการทำผลิตภัณฑ์ดังกล่าวมาจากภายนอกหมู่บ้าน ไม่มีการทำหัตถกรรมในรุ่นพ่อแม่ รูปแบบการประกอบการเป็นรูปแบบกลุ่ม มีจำนวนแรงงานน้อยกว่า 20 คน โดยทำการผลิตหัตถกรรมที่บ้านของตนเองหรือของสมาชิก ใช้วัสดุหลักที่ทำได้ในภาคใต้ ใช้แหล่งเงินทุน มากกว่า 1 แหล่ง เน้นกลุ่มเป้าหมายลูกค้าในชุมชนท้องถิ่นเป็นหลัก มีการขายทั้งปลีกและส่ง มีวิธีการแสวงหาตลาดหลายวิธี และในอดีตมีการพัฒนารูปแบบเดิมให้ดีขึ้น

โดยส่วนใหญ่เป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้รับรางวัล และมีมูลค่าผลิตภัณฑ์ที่ผลิตได้ใน 1 ปี น้อยกว่า 200,000 บาท ปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ รูปแบบการประกอบการ และแหล่งที่มาของวัสดุหลักอยู่ในท้องถิ่นภาคใต้กับรางวัลที่ได้รับ มีความสัมพันธ์กันในทางบวก ส่วนปัจจัยคือกรรมวิธีการทำที่พึ่งตนเองหรือการสืบทอดจากบรรพบุรุษกับมูลค่าผลิตภัณฑ์ที่ผลิตได้ใน 1 ปี มีความสัมพันธ์กันในทางบวก ในขณะที่แหล่งที่มาของวัสดุหลักอยู่ในท้องถิ่นภาคใต้กับมูลค่าผลิตภัณฑ์ที่ผลิตได้ใน 1 ปี มีความสัมพันธ์กันในทางลบ

ข้อเสนอแนะ

รัฐบาลในปัจจุบันได้มุ่งส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ นตพ. โดยถือเป็นยุทธศาสตร์ชาติเพื่อช่วยเสริมรายได้ให้กับคนในชุมชนท้องถิ่น และถือเป็นนโยบายหลักที่หลายกระทรวงต้องเข้ามาร่วมผลักดันในโครงการนี้ แต่การศึกษาวิเคราะห์เชิงปริมาณถึงผลที่เกิดขึ้นจากโครงการอย่างเป็นระบบกลับมีอยู่น้อย แม้ว่าการวิเคราะห์ในการศึกษานี้จะไม่ได้เป็นการประเมินผลโครงการ นตพ. นี้โดยตรง แต่ภาพที่เห็นและเป็นอยู่ของการทำหัตถกรรมในภาคใต้จำนวน 149 หมู่บ้าน จากทุกจังหวัดในภาคใต้ ชี้ให้เห็นว่ามูลค่าของผลผลิตของกลุ่มทำผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าสูงหรือกว่า 1 ล้านบาท มีเพียง 25 หมู่บ้านเท่านั้น ในขณะที่ส่วนใหญ่อีกกลับมีมูลค่าผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าไม่มาก ดังนั้นการหยิบยกเฉพาะผลสำเร็จของกลุ่มที่ทำหัตถกรรมที่มีมูลค่าผลิตภัณฑ์สูงอาจเป็นการแสดงผลของข้อเท็จจริงเพียงเศษเสี้ยวเดียวเท่านั้น และที่สำคัญผลสำเร็จดังกล่าวยังกระจุกตัวอยู่เฉพาะในกลุ่มผู้ทำ

ผลิตภัณฑ์ มิได้กระจายตัวออกสู่คนนอกกลุ่มหรือชุมชนโดยรวมแต่อย่างใด อันเนื่องมาจากลักษณะการส่งเสริมการทำผลิตภัณฑ์เป็นลักษณะการส่งเสริมเฉพาะในแต่ละกลุ่ม หรือ ส่งเสริมให้ทำผลิตภัณฑ์แบบเดียวกันหลาย ๆ กลุ่ม เช่น หมู่บ้านที่มีคนทำผ้าบาติกมีจำนวนถึง 14 กลุ่ม หรือ หมู่บ้านที่มีการทำผ้าทอมือมีจำนวนถึง 19 หมู่บ้าน เป็นต้น ซึ่งความสำเร็จของหมู่บ้านที่ผลิตภัณฑ์ดังกล่าวเพียง 1 หมู่บ้าน มิได้หมายความว่า จะเป็นตัวอย่างให้หมู่บ้านที่ทำผลิตภัณฑ์ดังกล่าวทั้งหมด ประสบความสำเร็จตามไปด้วย อันเนื่องมาจากมีผลิตภัณฑ์ล้นตลาด หรือ เกิดการแข่งขันกันมากจนเกินไป และที่สำคัญการส่งเสริมให้เกิดการทำผลิตภัณฑ์ในลักษณะการสร้างเครือข่ายทั้งในรูปของการแบ่งจำนวนผลิตภัณฑ์กันทำระหว่างกลุ่ม หรือ การเชื่อมโยงการทำผลิตภัณฑ์ในแนวตั้ง คือ การแปรรูปผลผลิต เช่น การสร้างกลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปเพื่อแปรรูปหัตถกรรมผ้าทอมือ หรือ การเชื่อมโยงให้มีการใช้จักสานเป็นบรรจุภัณฑ์ให้กับผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ยังไม่เกิดขึ้น

ดังนั้นการส่งเสริมหัตถกรรมจึงควรเริ่มจากการมีความเข้าใจในลักษณะของหัตถกรรมแต่ละประเภท มิใช่เหมารวมเป็นผลิตภัณฑ์ประเภทเดียวกันหรือเหมือนกัน และหากกระบวนการส่งเสริมเพื่อมุ่งพัฒนาให้กลุ่มทำผลิตภัณฑ์พัฒนาฝีมือจนสามารถพึ่งตนเอง และมีวิธีการแก้ปัญหาของตนเองอย่างเหมาะสม โดยอาจส่งเสริมให้เกิดเวทีการเรียนรู้ในลักษณะเครือข่าย หรือ องค์กรในหัตถกรรมแต่ละประเภท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ทำหัตถกรรมเป็นสำคัญ โดยเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภายนอกควรเข้าไปในฐานะกัลยาณมิตรเพื่อศึกษาเรียนรู้ความต้องการของเขาและเป็นผู้ช่วยทำให้ผู้ทำผลิตภัณฑ์เพิ่มศักยภาพในตนเอง เป็นผู้ผลิตที่มีศักดิ์ศรี มีความสามารถในการสร้างสรรค์ และเห็นคุณค่าในการทำหัตถกรรมที่เพิ่มมากขึ้น มากกว่าการเป็นผู้อุปถัมภ์ด้วยการหยิบยื่นการสนับสนุนทางการเงินหรือความช่วยเหลือต่าง ๆ เป็นครั้งคราวตามนโยบาย ซึ่งอาจเป็นการทำงานส่งเสริมในลักษณะแบบแยกส่วน ไฟไหม้ฟาง ซึ่งจะก่อให้เกิดความความยั่งยืนได้ยาก

เอกสารอ้างอิง

- Cohen Eric. 2000. The Commercialized Craft of Thailand: Hill Tribes & Lowland Villages. collected articles. Surrey: Curzon Press.
- ทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์ ไชยวัฒน์ รุ่งเรืองศรี และ สมหมาย เปรมจิตต์. 2528. "บทบาททางเศรษฐกิจและสังคมของอุตสาหกรรมภาคหัตถกรรม ในประเทศไทย" รายงานการวิจัยหัตถกรรมในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน ฉบับที่ 1. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พิสิษฐ์ บุญไชย. 2531. การพัฒนาหัตถกรรมพื้นบ้านอีสาน. สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. จาก www.rinac.msu.ac.th/homepage/research/handicraft.htm. (สืบค้นวันที่ 2 กรกฎาคม 2546).
- วรรณภา ประยุกต์วงศ์ และคณะ. 2546. รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการออกแบบและพัฒนาฐานข้อมูลการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นเพื่อการบริหาร ภาคใต้ ส่วนที่ 2 ด้านวิถีชีวิตชุมชนภูมิปัญญาชาวบ้านและทักษะความชำนาญของคนในชุมชน. สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.
- ส่วนวิจัยอุตสาหกรรม ฝ่ายวิชาการ ธนาคารกสิกรไทย. 2529. หัตถกรรมไทย. เอกสารวิชาการธนาคารกสิกรไทย ปีที่ 7 ฉบับที่ 2/2529.
- สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, มูลนิธิ. 2542. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 17 สืบค้นจาก: วรรณกรรม-หาดใหญ่, อำเภอ. กรุงเทพฯ : บริษัท สยามเพรสแมเนจเม้นท์ จำกัด.
- อิฐบูรณ์ อังวงษา. 2546. "มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน: มาตรฐานหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์". วารสารฉลาดซื้อ. ปีที่ 10 ฉบับที่ 57:36-40.